

”Världens finaste duvbok”

Samlingens mest betydande praktverk är Temminck-Knip: *L'Histoire Naturelle des Pigeons*, en titel som under arbetets gång ändrades till *Les Pigeons*, par Madame Knip.

Detta magnifika ornitologiska verk publicerades i två stora foliovolym (ca 54 x 36 cm) i Paris, del 1 1809–11 och del 2 1838–43, med sammanlagt 147 planscher. Dessa räknas till de finaste fågelbilder som någonsin utförts. De graverades och trycktes i färg efter målningar av Madame Knip, och handkolorerades med en oslagbar skärpa och finesse under hennes handledning. Antoinette Knip arbetade som porslinsmålare i Sévres. Denna bakgrund speglas i den minutiöst repeterande koloreringen (se bilder s. 1, 2 och 5).

Den andra volymen trycktes i en liten upplaga och anses höra till de sällsyntaste av alla ornitologiska verk, den anges ofta som ”introuvable”.

Det var bokhandlaren Willy Heimann, verksam i Sandbergs bokhandels antikvariska avdelning i Stockholm som på 1950-talet hittade de åtråvärda volymerna på en resa i efterkrigstidens Europa. Han ansåg fyndet vara så sensationellt att han kostade på sig ett dyrbart telefonsamtal till Sverige. Samtalet inleddes med frågan: ”Sitter herr Harrison ner? Exemplaret är vackert bundet i röda halvskinnsband och dess proveniens är anmärkningsvärd. Madame Knip togs under vingarna av Napoleons andra gemål Marie-Louise (1791–1847), dotter till den österrikiske kejsaren Frans I. Hennes sammanflätade monogram ML finns på ryggarnas övre fält vilket bekräftar en muntlig uppgift om att det är Marie-Louise’ exemplar från slottet Schönbrunn i Wien, dit hon återvänt 1814.

Även om inget av verken om tamduvor kan mäta sig med Knip’s praktverk över de vilda duvorna, så finns det flera verk från 1800-talet med påkostade planscher i litografiskt färgtryck bundna i för tiden typiska pråliga förlagsklorband.

-Ludlow, J.W & Simpson, Wm: *The International Standard of Excellence for Judging Pigeons*. New York 1879.

-Fulton, R.: *The Illustrated Book of Pigeons*. London u å (1874-76).

-Prütz, G.: *Illustriertes Mustertaubenbuch*. Hamburg u å (1886), se bild s. 4.

Duvslag

Intresset för duvslagen i ett arkitektoniskt och historiskt perspektiv har på senare år ökat bland annat i Frankrike och England. Åtskilliga böcker i ämnet har givits ut under de senaste 30 åren. I England är det inte sällan National Trust som äger och sköter de oftast medeltida duvslagen vilket innebär att de kan besökas som andra historiska byggnader. De ger en intressant inblick i en tid då det var förbehållet förmögna jordägare att hålla duvor, vilka utgjorde ett värdefullt inslag i kosthållningen.

-Cooke, A. O. : *A book of doves*. Foulis, London 1920.

-Hansell, P. & J.: *Doves and Dovecotes*. Bath 1988

Juridiska texter om duvhållning

Rätten att hålla duvor reglerades redan under medeltiden i lagtexter. Ett husdjur som det var enkelt att hålla, som flög bort och åt på grannarnas odlade fält och sedan flög hem till slaget och snart blev till en proteinrik middag, måste naturligtvis omges med tydliga regler. Något annat som krävde regelverk var rätten att hålla brevdovor. Sådana kunde ju användas i spionerisyfte i krigstider. I de av Nazityskland ockuperade länderna var det till exempel förbjudet för allmänheten att hålla brevdovor.

-Brendel, J Fr.: *De Jure Columbarum. Vom Taubenrecht. Sub Praesidio Petri Mulleri...In Auditorio Jctorum disputavit*. Jenae (1687 och senare upplagor 1706, 1713, 1733).

Böcker på danska och svenska

Medan bokutgivningen om rasduvor och duvskötsel varit förhållandevis riklig i Danmark under 1900-talet finns det endast få böcker i ämnet på svenska.

-Dahl, K (red.) *Vore Raceduer*. Köbenhavn 1950

Bertil var en av medförfattarna till denna gedigna volym om rasduvor.

-Andersson, A.: *Duvboken. Kortare handledning i duvskötsel. Med illustrerade rasbeskrivningar*. Stockholm 1912.

UTSTÄLLNINGSPRODUKTION:

BJÖRN DAL (utställningsansvarig, urval och text)

LARS CHRISTIANSEN (urval och text)

ANDERS NAVALLIUS, BENGT MELLIANDER

Universitetsbibliotekets utställningskatalog 63

Bibliotheca columbarum

Bertil Harrisons duvbibliotek

En utställning om duvor, duvsport och duvavel med böcker ur Bertil Harrisons duvbibliotek, donerat till Universitetsbiblioteket 2007

9 december 2011 - 22 april 2012

LUNDS UNIVERSITET

Universitetsbiblioteket i Lund fick 2007 ta emot en sällsam och ovanligt spännande donation från Bertil Harrison i Klörup. Hennes make direktör Bertil Harrison köpte redan som 10-åring sin första bok om duvor och samlade sedan fram till sin död 2002 all litteratur som stod att finna rörande duvor, duvsport och duvavel. Samlingen växte till den främsta i sitt slag, kanske omkring 4000 tryck som upptar närmare 40 hyllmeter. Den innehåller allt från till synes obetydliga små handledningar till överdådiga praktverk, flera i de enda kända exemplaren och andra av största sällsynthet.

Utöver duvboksamlingen omfattar donationen till UB också en stor mängd dokument som speglar samlarens arbetssätt och ansträngningar på 1900-talet. Det är tryckta och stencilerade försäljningskataloger från antikvariat och en omfattande brevväxling med beställningar och frågor som ibland ledde fram till ett köp. Denna skatt av information finns i form av telex, brev, luftpost, kort, anteckningar och förstrykningar i kataloger. Här finns också en del fotografier från möten med utländska samlare och säljare.

Det är med stor tacksamhet Universitetsbiblioteket med en utställning kan presentera denna betydelsefulla donation av en livslång samlargärning.

Vandringsduva, (hona från Knip, *Le Pigeon*).

Om samlingen och samlandet

Att presentera en sammanhållen bild av Bertil Harrisons boksamling och samlande skulle vara en omöjlig uppgift. Han samlade böcker inom många olika områden, inte bara om hundar, duvor och andra husdjur utan också om till exempel italiensk matlagning, odling av rosor och japanska netsuke. Inte ens av duvboksamlingen och hur den tillkommit är det möjligt att ge en fullständig beskrivning. Dels är samlingen mycket omfattande, dels har den tillkommit under lång tid. Bertil fick sina första duvböcker från släktingar i Danmark innan han hunnit fylla tio år och han köpte de sista samma år som han avled.

Bertil's samlande kan varken beskrivas som bibliofili eller bibliomani, även om det kunde ha drag av båda. Han samlade sina böcker utifrån vad de handlade om, det var innehållet som lockade. Om han någon gång ville dela med sig av sitt kunnande på området duvböcker, skrev han en artikel som publicerades i sitt innehållsliga sammanhang, Svensk Duvavelsförenings (SDF) tidskrift. Bertil var tidskriftens redaktör under närmare fyrtio år och hans lärda artiklar om rasduvornas kulturhistoria gjorde att den lästes av duvuppfödare också utanför Sveriges gränser. Bertil blev tidigt en auktoritet med internationell ryktbarhet inom sitt område och höll kontakten med ”corresponding friends” genom många år.

I ett troligen opublicerat manuskript från slutet av 1960-talet, författat i samband med att Bertil av Kungliga Biblioteket år 1969 tilldelades Carl Snoilsky-medaljen för ”enskild boksamlargärning till allmänt gagn”, skriver han:

”Min boksamling har byggts upp kring intresset för djuren i relation till människan, djurens kulturhistoria, husdjurens domesticeringshistoria, ”sport” med djur. Tyngdpunkten har därvid lagts på litteratur om husdjur utan eller endast med ringa ekonomisk betydelse, då litteraturen om just dessa djur är utomordentligt magert företrädd i offentliga bibliotek och därför svåra att komma över lånevägen. .... Avdelningen om duvor är den största specialavdelningen omfattande ca 3000 titlar. Den omfattar litteratur om tamduvan men även om vilda duvor. Min samling duvlitteratur anses vara den största existerande. Här finns flera som är kända endast i här förefintliga exemplar, exempelvis det Johan van Vohlenhove tillskrivna arbetet ”Beschryvinge der Duyven” (Utrecht 1686).

Böckerna om duvor har bragts samman under en period av ca 30 år. Det har varit förenat med vissa svårigheter att bygga upp samlingen då många av de äldre arbetena utgetts i små upplagor och ofta på författarnas eget förlag. De som ägnat sig åt avel av duvor har merendels varit illiterata, böckerna har blivit liggande i duvslagen, de har getts åt barnen som ritat gubbar i dem o s v....”

Utdraget ur manuskriptet fångar till innehållet flera aspekter av samlingen och samlandet. Duvböckerna sätts in i sitt sammanhang av husdjurslitteratur. Svårigheten att hitta sällsynta exemplar lyfts fram och i det ligger hemligheten bakom allt samlande.

DUVAN

Litteraturen om duvor kan sorteras under olika begrepp. Vilda duvor behandlas i den allmänna ornitologiska litteraturen medan tamduvor återfinns i speciallitteratur om avel och sport, och det är framför allt denna litteratur som Bertil Harrisons samlande varit inriktat på. Han besatt i rikt mått både kunskap och engagemang i dessa sammanhang, vilket både hans samlande och redaktörskapet för svensk duvavelsförenings tidskrift i närmare 40 år med all tydlighet visar.

Duvfågla är en väl avgränsad ordning fåglar som är utbredda över hela jorden. Det är känt omkring 360 arter, några utrotade i modern tid och flera på randen att utrotas på grund av sitt välsmakliga kött. Duvorna hör till våra äldsta husdjur och domesticerades troligen redan under förhistorisk tid. De anses alla utgå från klippduvan som finns vild vid klippiga stränder i Europa. Ett stort antal raser har utvecklats, mest betydande har kanske aveln av "skönhetsduvor" blivit, där stor möda lagts på utvecklingen av vissa ideal fastställda i regelverk och bedömda vid utställningar. Under 1800-talet utges en mängd illustrerade verk som i handkolorerade eller färgtryckta gravyrer och litografier framställer dessa magnifika duvor.

Under årtusenden f Kr hade duvan stor betydelse i kulturerna kring Medelhavet och främre Orienten. Duvan är också en av de äldsta kristna symbolerna. Noa skickade ut en duva från Arken för att se om syndafloedens vatten var borta och andra gången återvände duvan med ett olivöv, tecknet för den nya goda världen. Den moderna fredsduvan anspelar på denna berättelse. Som symbol för den helige ande svävar duvan ofta över våra predikstolar.

Duvan förekommer i folketro och folkmedicin, den har också varit matnyttig, köttet från unga duvor har setts som ett sunt och kraftigt födoämne. Från duvslaget fanns ständigt färskt kött att tillgå. I Rom fanns vid tiden för vår tideräknings början duvslag som kunde hålla 5000 djur. Under vissa tider har rätten att ha duvslag varit ett adligt privilegium, vid engelska slott byggdes under medeltiden stora duvslag som kunde producera tusentals ungar om året. Duvuppfödning för köttproduktion i stor skala förekommer ännu idag i USA, Ungern, Italien och Frankrike.

Brevduvan

Brevduvor användes redan i gamla Egypten, av greker och romare. Det är tamduvor som tränats så att deras orienteringsförmåga och snabba flykt kan användas i människans tjänst. De små "brevnen" fästs vid stjärt- eller vingpennor. Brevduvor har tidvis använts i stor utsträckning, men först efter fransk-tyska kriget 1870-71 blev duvornas användning i krig uppenbar under Paris belägring. Då påbörjades en målmedveten förädling av rasen och ett stort antal brevduveföreningar bildades.

Under belägringen av Paris 1870-71 spelade de många duvodlarna i staden som ägnade sig åt brevduvesport en viktig roll. Man upprätthöll kontakten med yttervärlden med hjälp av luftballonger i vilkas gondoler förarna bl.a. medförde brevduvor.

Brevduvor användes ännu under 2:a världskriget särskilt av engelsk och amerikansk signal- och rapporttjänst. Omkring 17.000 brevduvor uppfödda i England uppges ha släppts ner i fallskärm till motståndsrörelsen på ockuperad mark och ca 2000 ska ha återvänt med meddelanden. I Sverige hade armén ännu 1948 två brevduvestationer under Kungl. Signalregementet.

Litteraturen förmäler att bankfirman Rothschild underhöll brevduveförbindelser mellan bl.a. Belgien och England. De lyckades därigenom få fram ett meddelande till London om Napoleons nederlag vid Waterloo 1815 något dygn tidigare än de ordinarie rapportvägarna. Till låga krigskurser hann de på denna korta tid köpa värdepapper som grundlade den Rothschildska storförmögenheten.

Från början av 1800-talet började brevduvor också användas för kappflygning och tävlingar har hållits i Sverige från 1900-talets början. Svenska brevduveförbundet bildades 1917 och har idag omkring 400 medlemmar.

Brevduvor är starka och snabba och kan hitta tillbaka till duvslaget även om avståndet är mycket stort. I bra väder kan de hålla en hastighet över 100 km/tim och det finns exempel på duvor som hittat hem trots sträckor på över 1000 mil.

UTROTDAE DUVOR

Dronten

Dronten (*Raphus cucullatus*), var en mycket egenartad duvfågel, omkring en meter lång, klumpigt byggd och med stor näbb. Den saknade flygförmåga och var därtill orädd för människor vilket medförde att den blev ett lätt byte för hungriga sjömän och nybyggare.

Arten fanns på ögruppen Maskarenerna sydost om Madagaskar, upptäcktes på ön Mauritius i slutet av 1400-talet och var utrotad i slutet av 1600-talet. Något uppstoppat exemplar finns inte bevarat så artens utseende byggs på rekonstruktioner.

Vandringsduvan

Vandringsduva, hane (från Knip, *Le Pigeon*).

Vandringsduvan (*Ectopistes migratorius*) utrotades av människan i sen tid. Den kan ha varit den rikast förekommande fågelarten på jorden, utbredd i miljarder individer i östra Nordamerika där de på vandrigen söderöver under vintern vissa år kom i sådana mängder att de stora flockarna förmörkade skyn. Linnélärjungen Pehr Kalm har i *Vetenskapsakademiens handlingar* 1759 lämnat en "Beskrifning på de vilda Dufvor, som somliga år i så otrolig stor myckenhet komma til de Södra engelska nybyggen i Norra America".

Till vandringsdುವans olycka hörde att den var lättjagad, "De svenske och andre dödade då ej allenast med hagel ganska många, utan de slogo ock utan särdeles svårighet med kappar ihjäl en myckenhet". "Flere berättade mig, at en Man, som bodde uti Skenectady imellan Albany och Öfverste Johnsons gård, hade uti 2:ne skott med hagel dödadt 150 stycken".

I duvbiblioteket finns en mängd litteratur samlad som belyser den kritiska tiden kring 1900 fram till den sista skjutna duvan 1906 och de efterföljande diskussionerna. Arten utrotades 1914 då den sist levande fågeln dog i Cincinnati djurpark.

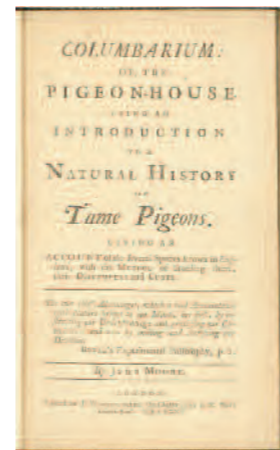
Om några böcker i samlingen

-(Anon, tillskriven Johan van Vollenhoven): *Beschryvinge der Duyven ofte Onderwijsinge ende Instructie voor de Beminnuers van Haef, ofte Liefhebbers van de Duyven. Om haren oorsprongh, rarigheyt en qualiteyten recht te leren kennen en weten.* Willem van Paddenburgh, Utrecht 1686. Det enda kända exemplaret.

Denna lilla skrift beskriver på hexameter ett antal duvraser och deras väg till Holland. Bland annat får man veta att kråsduvan kommit över sjön från morernas land och att en kortnäbbad duva från Spanien nu huvudsakligen hölls av unga kvinnor (jungfrur) i Amsterdam. Den får väl anses vara mer en kuriositet än en handledning i duvskötsel men visar att duvsporten stod högt i dåtidens Holland.

I SDF:s tidskrift, 1952, nr 4, beskriver Bertil hur han kom över boken hos en antikvariatbokhandlare i Tyskland efter budgivning "såväl telegrafiskt som brevledes".

-Moore, J: *Columbarium: or, the Pigeon House. Being an Introduction to a natural history of tame pigeons. Giving an account of the several Species known in England, with the Method of breeding them, their Distempers and Cures.* By John Moore. London: Printed for J. Wilson, behind the Chapter House in St. Pauls Church-Yard. MDCCXXXV (London 1735).

I några exemplar finns ett tillägg på 20 sidor med annonser för varor från författarens apotek.

Flera senare utgåvor, Eaton (ingår i *A Treatise on the art of breeding and managing tame, domesticated and fancy pigeons*) (1852), Wade (1874) och Tegetmeier 1879.

En mytomspunnen bok som är känd i få exemplar och anses vara den första som specifikt avhandlar skötsel och uppfödning av rasduvor.

Inte så sällan ser man uppgiften att den endast finns i British Museum och i några få privatsamlingar. Bertil köpte flera exemplar av Moore's *Columbarium* i början av 1950-talet från antikvariatet Bernard Quaritch i London, det finns nu sex exemplar i av denna raritet i samlingen!

-(Anon) *A Treatise on Domestic Pigeons; comprehending all the different species known in England.....*Printed for and sold by C. Barry, in Ingram Court, Fenchurch Street.. (London 1765).

Boken gäller för att vara den första i sitt slag med avbildningar av rasduvor. Koppasticken återger raser med fantasieggande namn som The Almond Tumbler, The Jacobine och The Broad-tail'd Shaker. I Bertils samling finns flera av Lyells egna exemplar och många andra, den omfattande samlingen av olika utgåvor är utan tvakan unik.

-(Anon) *Nützliches und Vollständiges Taubenbuch, oder genauer Unterricht von der Tauben Natur, Eigenschaften, Verpflegung, Nahrungsmitteln, Krankheiten, Nutzen, Schaden u. s. w. Aus den besten ökonomischen Schriften zusammengetragen und mit vielen eignen Bemerkungen bereichert.* Ulm 1790. in der Wohlerschen Buchhandlung

Denna "Ulmer Taubenbuch" tillkom efter att Wohlerschen Buchhandlung 1785 efterlyst ett manuskript som behandlade skötseln av duvor. Först 1787 inkom ett vinnande förslag, med önskan från författaren att få förbli anonym.

-Brehm, C.L.: *Die Naturgeschichte und Zucht der Tauben oder vollständige Beschreibung aller europäischen wilden und zahmen Taubenarten und ihrer Abänderungen.....Für Taubenzüchter und Ornithologen von Christian Ludwig Brehm, Pfarrer zu Rentendorf..*Weimar 1857.

Ornitologen och kyrkoherden Christian Ludwig Brehm var en produktiv författare i det naturvetenskapliga facket, även om hans son Alfred Edmund, med bokverket *Tierleben*, på svenska *Djurens liv*, kom att bli mera känd. Christian Ludwig, "Vater Brehm" räknas som en av den tyska ornitologins förgrundsgestalter. Boken om duvor skrev han på sin ålderdom och den har genom sin sällsynthet kommit att bli en tysk motsvarighet till Moore's *Columbarium*.

